

โบสถ์-วิหารแบบล้านช้างในประเทศไทย

ไรพัตย์ ภูชีสส์ชรกรณ

อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

โบสถ์และวิหารแบบล้านช้างในดินแดนภาคอีสานของไทย ที่ทำการศึกษาทั้ง 7 แห่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีหลักฐานแสดงความเป็นล้านช้าง ที่สำคัญ คือ เอกสารประวัติการสร้างที่เป็นลายลักษณ์อักษร และหลักฐานทางศิลปสถาปัตยกรรม รวมถึงคุณค่าต่อสังคมที่ดำรงสืบมาจนปัจจุบัน สามารถสรุปลักษณะเฉพาะหรือลักษณะร่วมของรูปแบบล้านช้าง ได้แก่ แผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ไม่ยกเก็จหรือย่อมุม มีการซ้อนชั้นหลังคาแบบล้านช้าง และมีรูปทรงอาคารที่มีสัดส่วนและเส้นโค้งเฉพาะตัว นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบประดับตกแต่งอันเป็นเอกลักษณ์ เช่น โถงค้ำ ซ่อฟ้ากลาง คันทวยแขนนาง ตลอดจนการเขียนรูปแต้มที่ผนังด้านนอก ความแตกต่างที่ชัดเจนของโบสถ์วิหารแบบล้านช้างและแบบล้านนา คือ แผนผัง การซ้อนชั้นหลังคา รูปทรง และเส้นโค้งของหลังคา ทั้งนี้วัดลาวล้านช้างในแถบภาคอีสาน เริ่มได้รับแนวคิดจากส่วนกลาง นับตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา และมีความชัดเจนสมัยหลังรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นช่วงที่แนวคิดและนโยบายทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองอันเป็นรูปธรรมจากส่วนกลางเข้ามามีผลกระทบ ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ศาสนสถานในส่วนภูมิภาค นอกจากการเผยแพร่แบบมาตรฐานของกรมศิลปากรไปสู่ภาคอีสานแล้ว ยังมีพระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญต่อการเผยแพร่แนวคิดจากส่วนกลางไปสู่พระสงฆ์และวัดแบบล้านช้างในแถบภาคอีสาน ซึ่งจะได้ทำการศึกษาถึงบทบาทของบุคคลอื่น และปัจจัยอื่นในโอกาสต่อไป

คำสำคัญ : สถาปัตยกรรมแบบอีสาน, สถาปัตยกรรมแบบล้านช้าง

บทนำ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา ที่มุ่งศึกษาและอธิบายลักษณะทางศิลปะและสถาปัตยกรรมของโบสถ์-วิหารแบบล้านช้าง ที่ตั้งอยู่ในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน โดยทำการศึกษาจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรองที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลวัดในภาคอีสาน กรณีศึกษาที่พบร่องรอยความเป็น “สถาปัตยกรรมล้านช้าง” จากหลักฐานที่ปรากฏทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และหลักฐานเชิงรูปแบบทางศิลปะสถาปัตยกรรม อันมีนัยยะสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิต และจิตสำนึกของกลุ่มคนอีสานที่มีเชื้อสายลาวมาแต่เดิม สถาปัตยกรรมล้านช้างในประเทศไทยนั้นยังมิได้มีผู้ทำการศึกษาอย่างกว้างขวางนัก โดยส่วนใหญ่มักศึกษาเน้นไปที่ความเป็นสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นหรือสถาปัตยกรรมแบบพื้นบ้านอีสาน กับโบสถ์-วิหารแบบอิทธิพลช่างญวน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการเข้ามาของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ทำให้มีชาวญวนอพยพเข้ามาในดินแดนอีสานเป็นจำนวนมากช่วงหลังปี พ.ศ. 2470 ส่วนการศึกษาในประเทศลาวนั้นก็เน้นเฉพาะในหลวงพระบางเป็นสำคัญ เห็นได้จากงานวิจัยและตำราจำนวนมากที่ว่าด้วยเมืองหลวงพระบางกับมรดกทางศิลปะสถาปัตยกรรม ทำให้เกิดช่องว่างของข้อมูลและเนื้อหา ที่ว่าด้วยองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมแบบล้านช้าง

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาพรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานทั้งในแง่ของพัฒนาการ การปรับตัว และปรับวิถีชีวิตของคนอีสาน (ไท-ลาว) ที่อยู่ในบริเวณที่ราบสูง ทำให้มองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมอีสานและวัฒนธรรมลาวที่นับว่าใกล้ชิดกันมากเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ การอพยพเคลื่อนย้ายกันไปมาโดยเฉพาะช่วงรัตนโกสินทร์ ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนทั้งสองฝั่งโขงมีความคล้ายคลึงกัน และเหตุผลทางด้านภูมิศาสตร์ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภาคอีสานมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยอีสานตอนบนมีรากฐานมาจากอาณาจักรล้านช้างอีสานตอนล่างได้รับอิทธิพลจากขอม ส่วนบริเวณแอ่งโคราชได้รับอิทธิพลจากอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ตรงกันกับการนำเสนอของนักวิชาการอีกหลายท่าน นอกจากนั้นลักษณะภูมิอากาศ ระบบนิเวศ วัฒนธรรมข้าว ความเชื่อทางพุทธศาสนา และสายสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำให้เกิดเป็นลักษณะเด่นหรืออัตลักษณ์ของชาวอีสานจนถึงปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์อาณาจักรล้านช้าง ประเทศลาว กับพื้นที่ภาคอีสานของไทย

อาณาจักรล้านช้างเคยเจริญรุ่งเรืองมีความอุดมสมบูรณ์ มีกษัตริย์ปกครองมายาวนานหลายสมัย นับตั้งแต่สมัยเจ้าฟ้าจ๋มที่มีการกล่าวถึงครั้งแรกในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท¹ จนกระทั่งแตกออกเป็น 3 อาณาจักร คือ อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ล้านช้างเวียงจันทน์ และล้านช้างจำปาศักดิ์ ครั้นสิ้นสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชก็เกิดความขัดแย้งภายในทำให้อาณาจักรล้านช้างค่อยๆ อ่อนแอลง ในสมัยเจ้าศิริบุญสารนี้เองได้เกิดความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกลุ่มพระวอพระตา กระทั่งกลุ่มพระวอบาดหมางกับเจ้าเมืองจำปาศักดิ์แล้วกลับไปเข้าร่วมกับเจ้าศิริบุญสาร พระเจ้าตากสินทรงไม่พอพระทัยเจ้าศิริบุญสาร จึงส่งกองทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ ส่งผลให้ลาวตกเป็นประเทศราชของไทยนานนับ 114 ปี² ไทยได้ประโยชน์จากลาวหลายด้านโดยเฉพาะ “ส่วย” นอกจากนี้ยังมีการเกณฑ์ชาวลาวเข้ามาช่วยราชการไทยหลายระลอกตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยา³ ช่วงรัชกาลที่ 1-2 ทำให้ลาวหลายกลุ่มเกิดความไม่พอใจ และมีการก่อกบฏหลายครั้งหลายครา กระทั่งสมัย ร.3 เกิดกรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยน

สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวัดในนครเวียงจันทน์ หลังการเข้ามาของฝรั่งเศส ลาวอยู่ในฐานะเป็น
แคว้นหนึ่งของสหภาพอินโดจีน และขึ้นกับกระทรวงอาณานิคมที่ฝรั่งเศส มีผู้สำเร็จราชการอยู่ที่เวียงจันทน์
การปกครองในส่วนกลางมีฝรั่งเศสเป็นหัวหน้ากอง มีการชุดรีดแรงงานและชุดรีดส่วยทำให้ลาวได้รับความยากลำบาก
มีการตั้งกลุ่มต่อต้านฝรั่งเศสหลายกลุ่ม กระทั่งฝรั่งเศสแพ้สงครามเยอรมัน ญี่ปุ่นก็ส่งทหารเข้ามาในสหภาพอินโดจีน
ระยะหนึ่ง จนถึงช่วงที่เกิด “ขบวนการปลดปล่อยลาว” อันเป็นจุดเริ่มต้นของการปลดแอกชาวลาวจากการเป็นเมืองขึ้นของ
ชาติอื่นนับแต่นั้นมา

ภาพที่ 1 แผนที่โบราณแสดงอาณาบริเวณของอาณาจักรสยาม, อาณาจักรลาว (ล้านช้าง),
อาณาจักรกัมพูชา (ดัดแปลงจากแผนที่อาณาจักรอารกัน-พะโค-สยาม-กัมพูชา-ลาว)

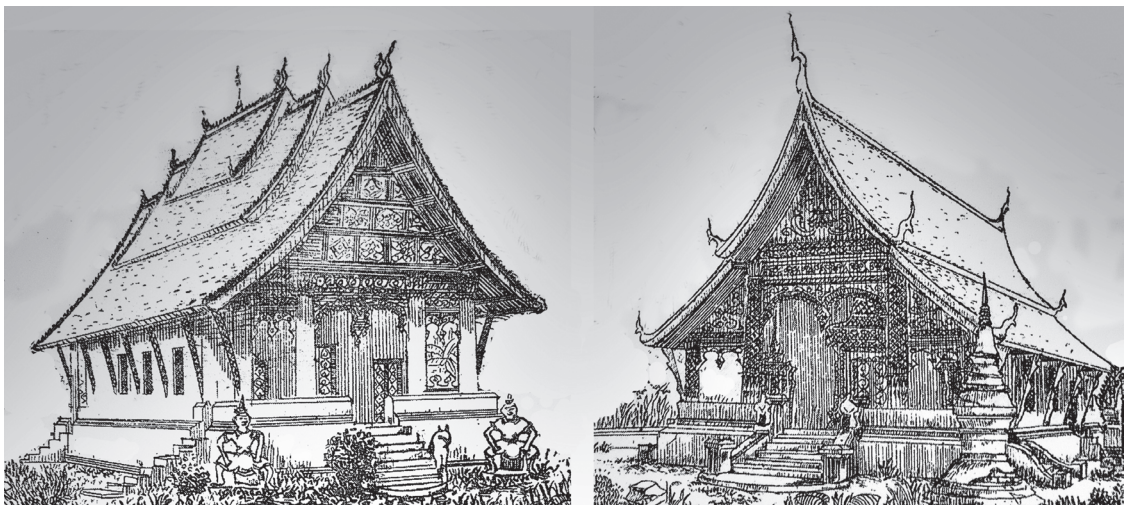
จากแผนที่โบราณข้างต้นจะเห็นได้ว่า ดินแดนภาคอีสานส่วนใหญ่เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง โดยอีสานตอนบนเป็นส่วนหนึ่งของล้านช้างเวียงจันทน์ และอีสานตอนล่างเป็นส่วนหนึ่งของล้านช้างจำปาศักดิ์ ผังซ้าย ติดกับอาณาจักรอยุธยา และอาณาจักรล้านนา แสดงให้เห็นได้ว่าดินแดนไทยในปัจจุบันนั้นเคยเป็น 3 อาณาจักรมาก่อน คือ อาณาจักรอยุธยา อาณาจักรล้านนา และอาณาจักรล้านช้าง

ภาพที่ 2 แสดงสิมและวิหารแบบล้านช้างที่ประเทศลาว ได้แก่ วัดเชียงทอง (ภาพบน) และวัดศรีบุญเรือง (ภาพล่างซ้าย) ที่หลวงพระบาง กับวัดองค์ตื้อ (ภาพล่างขวา) ที่เวียงจันทน์

โบสถ์-วิหารล้านช้างในประเทศไทย

มีผู้เคยทำการศึกษารูปแบบวิหารล้านช้างหลวงพระบางหลายคน ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบ ลักษณะวิหารระหว่างเมืองเชียงใหม่และหลวงพระบาง (วรัญญกัญญา บุญยสุรัตน์, 2541-2543) ความสัมพันธ์ระหว่าง ล้านนา ล้านช้าง : กรณีศึกษาศิลปกรรมในเมืองเชียงใหม่และหลวงพระบาง (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญาบรรณธิการ, 2544) ซึ่งจะเห็นว่าเป็นการเปรียบเทียบวิหารล้านนากับวิหารล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งมีความสัมพันธ์ในเชิงรูปแบบที่มีความใกล้เคียงกัน ส่วนงานที่ทำการศึกษารูปแบบวิหารหลวงพระบางกับสถาปัตยกรรมในภาคอีสานไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมนัก จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้เขียนมีความสนใจศึกษาในประเด็นนี้ และเมื่อกล่าวถึงโบสถ์-วิหารแบบล้านช้างในประเทศไทยนั้น ก็ต้องเริ่มจาก “วิหารวัดเชียงทอง” ซึ่งนับว่าเป็นยุคทองของสถาปัตยกรรมล้านช้าง ที่มีความงดงามเป็นอย่างมากหลังหนึ่ง สร้างขึ้นในยุคที่กษัตริย์ลาวปกครองทั้งอาณาจักรล้านช้างและอาณาจักรล้านนา จึงทำให้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับวิหารล้านนา ยกตัวอย่างเช่น แผนผังที่มีการย่อเก็จ การซ้อนชั้น-การซ้อนทับหลังคา และการประดับประดาตลอดด้วยการปิดทอง เป็นต้น ส่วนวิหารวัดศรีบุญเรือง และวิหารวัดองค์ต้อนั้น มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีการยกเก็จหรือย่อมุมแต่อย่างใด ทำให้การซ้อนชั้นและทับหลังคาไม่เหมือนวิหารวัดเชียงทอง และไม่เหมือนวิหารแบบล้านนา

ภาพที่ 3 ลายเส้นแสดงรูปแบบล้านช้างที่ประเทศไทยหลังคาแบบซ้อนซ้อนชั้น (ซ้าย) และหลังคาแบบมีดับเดียว (ขวา)

จากการศึกษารูปแบบสัณฐานและวิหารแบบล้านช้างในประเทศไทยในปัจจุบัน (ซึ่งผู้เขียนคงต้องใช้ระยะเวลาศึกษาเพิ่มเติมอีกในภายหน้า) ทำให้สามารถสรุปลักษณะเฉพาะ หรือลักษณะร่วมของแบบล้านช้างในประเทศไทย ได้ดังนี้

1. แผนผังมีทั้งแบบที่มีการยกเก็จหรือย่อมุม และผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่ยกเก็จ
2. การซ้อนชั้นหลังคามีทั้งแบบซ้อน 2 ชั้น 2 ดับ แบบไม่ซ้อนชั้นแต่มีดับเดียว และแบบที่ซ้อน 3 ชั้นแต่ไม่ซ้อนทับหลังคา

3. มีรูปทรงเฉพาะแบบล้านช้าง คือมีสัดส่วนของอาคารที่ค่อนข้างเตี้ย และใช้เส้นแอ่นโค้งของหลังคา (Curve) ที่แอ่นกว่าของล้านนา
4. มีองค์ประกอบการประดับตกแต่งที่มีลักษณะเฉพาะตน
 - 4.1 โกงคิ้ว/ฮ้างผึ่งรูปครึ่งวงกลม
 - 4.2 มีฟาสาท(ปราสาท)หรือซ่อฟ้ากลาง
 - 4.3 มีคันทวยแบบหูช้างและคันทวยแขนง

วัดล้านช้างในดินแดนประเทศไทย : วัดที่สร้างโดยกษัตริย์ ขุนนาง ขนชั้นนำ และประชาชนชาวลาว

มีผู้เคยทำการศึกษาเรื่องลัทธิศาสนาในประเด็นเรื่องสถาปัตยกรรมของท้องถิ่นมากพอสมควร นับตั้งแต่ รศ. วิโรฒ ศรีสุโร (ลัทธิศาสนา, 2536) รศ. สุวิทย์ จิระมณี (ลัทธิพื้นถิ่นภาคอีสานตอนกลาง, 2533) วสันต์ ยอดคุ้ม (การศึกษา ลักษณะรูปแบบลัทธิพื้นถิ่นในเขตภาคอีสานตอนบน, 2542) เป็นต้น แต่ไม่ได้กล่าวเชื่อมโยงไปถึงสถาปัตยกรรมแบบ ล้านช้างเท่าใดนัก และจากการสืบค้นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวัดในพื้นที่ภาคอีสานของไทย พบว่ามีวัดที่สร้างโดยกษัตริย์ ขุนนาง และกลุ่มชนชาวลาว ดังมีหลักฐานที่ปรากฏในจารึก ได้แก่ จารึกที่ใบเสมา หน้าโบสถ์และที่ฐานพระพุทธรูปของวัดต่างๆ เช่น วัดศรีคุณเมือง อ. เชียงคาน จ. เลย ระบุถึงกษัตริย์ ราชวงศ์ ผู้สร้าง ปีที่สร้าง และงบประมาณในการสร้าง เป็นต้น นอกจากนี้ข้อความจารึกที่แสดงให้เห็นหลักฐานการสร้างที่สำคัญแล้ว ในเอกสารข้อมูลประวัติการสร้างวัดหลายแห่งยังพบว่าสร้างโดยกลุ่มคนชาวลาว ที่มีลักษณะโดดเด่น มีคุณค่าทาง ศิลปะสถาปัตยกรรมและมีคุณค่าทางสังคม โดยสามารถจำแนกเกณฑ์ในการเลือกอาคารที่ใช้ศึกษา ดังนี้

- 1.) **คุณค่าทางประวัติศาสตร์** กล่าวคือ มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แน่ชัดว่าสร้างโดยกลุ่มคนชาวลาว กษัตริย์ลาว และขุนนางลาว เป็นต้น
- 2.) **คุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม** กล่าวคือ มีหลักฐานทางศิลปะและสถาปัตยกรรมเป็นที่ปรากฏชัดเจนว่า มีที่มาจากวัฒนธรรมลาว
- 3.) **คุณค่าทางสังคม** กล่าวคือ เป็นวัดที่มีความสำคัญต่อสังคมและชุมชนสืบมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากเกณฑ์ดังกล่าว ในเบื้องต้นสามารถยกกรณีศึกษามาได้ทั้งสิ้น 7 แห่ง ได้แก่

1. สิมวัดมหาธาตุ อ. เชียงคาน จ. เลย

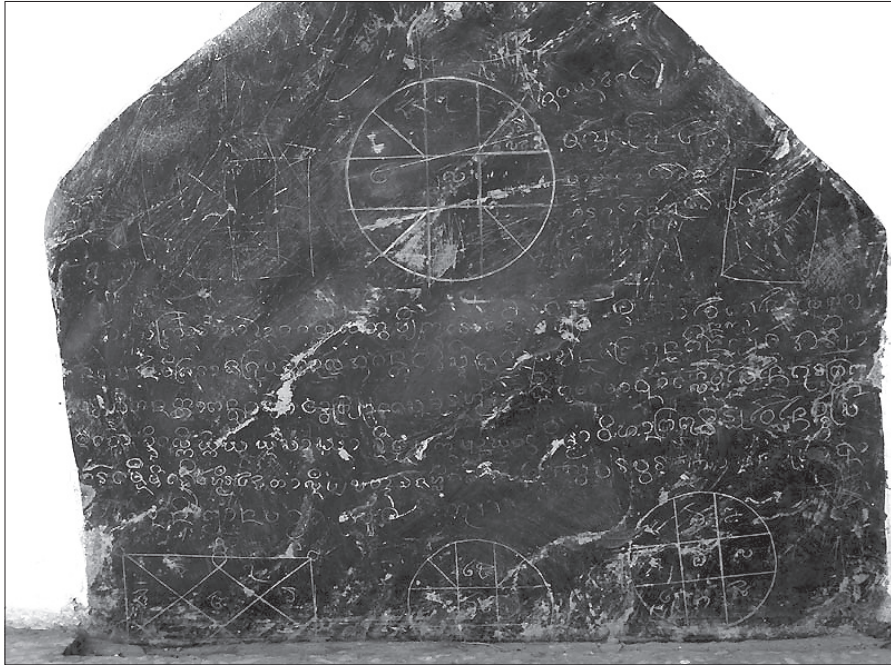
สร้างเมื่อ พ.ศ. 2197 สมัยพระศรีอริยราช ในอาณาจักรล้านช้าง จึงมีรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมเป็นแบบ ล้านช้าง ปัจจุบันยังคงสภาพและมีการใช้งาน

2. วิหารวัดมโนภิรมย์ อ. ห้วยใหญ่ จ. มุกดาหาร

สร้าง พ.ศ. 2299 โดยช่างหลวงจากเวียงจันทน์ 3 คน คือ นายโชติ นายชะ และนายโมก รูปแบบศิลปะ สถาปัตยกรรมล้านช้าง ปัจจุบันยังคงสภาพและมีการใช้งาน

3. สิมวัดศรีคุณเมือง อ. เชียงคาน จ. เลย

สร้าง พ.ศ. 2380 สมัยพระเจ้าอนุพนาศ (อนุพนาศ) มีรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมล้านช้าง ปัจจุบันยังคง สภาพและมีการใช้งาน

ภาพที่ 4 แสดงจารึกหน้าสิมวัดศรีคุณเมือง เชียงคาน มีดวงฤกษ์การผูกพัทธสีมาอุโบสถและการสร้างพระพุทธรูป และกล่าวถึงบุคคลที่มาร่วมพิธี ค่าก่อสร้างและคำขอให้ถึงซึ่งนิพพาน⁵

4. สิมวัดกลางมิ่งเมือง อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด

สันนิษฐานว่าสร้างก่อนตั้งเมืองร้อยเอ็ด ช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา รูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมแบบล้านช้าง ครั้งแรกสร้างเป็นหลังคายาวไม่ซ้อนชั้นมุงด้วยหญ้าคา ต่อมาเปลี่ยนเป็นหลังคาไม้ ในสมัยพระขัติยวงศาเป็นเจ้าเมืองร้อยเอ็ดได้เปลี่ยนหลังคาเป็นกระเบื้องดินขอและมีการซ้อนชั้นหลังคาดังปรากฏในภาพถ่ายโบราณ หลังจากนั้นหลังคาดินขอก็เริ่มทรุดโทรมจึงเปลี่ยนเป็นหลังคาลังกะสีในปี พ.ศ. 2474⁶ กระทั่งมีการรื้อหลังคาเดิมและเปลี่ยนทรงเป็นแบบภาคกลางเมื่อ พ.ศ. 2504⁷

5. วิหารวัดหลวง อ.เมือง จ. อุบลราชธานี

สร้าง พ.ศ. 2335⁸ โดยท้าวคำผง (พระปทุมวรราชสุริยวงศ์) อพยพมาจากเวียงจันทน์ รูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมล้านช้าง ปัจจุบันรื้อสร้างใหม่ตามแบบส่วนกลาง

6. สิมวัดใหญ่บ้านปะโค (อุดมสรรพผล) อ. เมือง จ. หนองคาย

สร้าง พ.ศ. 2410⁹ ช่วงหลังสมัยเจ้าอนุวงศ์ โดยช่างชาวบ้านและชาวเวียงจันทน์ จึงมีรูปแบบผสมศิลปะลาวและไทย ได้รับการบูรณะเมื่อปี พ.ศ. 2475 ปัจจุบันขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากร และยกเลิกการใช้งานแล้ว

7. สิมวัดโพธิ์ชัย อ. เมือง จ. หนองคาย

เป็นสิมขนาดเล็ก สันนิษฐานว่าสร้างช่วงหลังสมัยรัชกาลที่ 3 มีรูปแบบลาวล้านช้าง เป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอด พระพุทธรูปล้านช้างคู่บ้านคูเมืองของชาวหนองคาย ปัจจุบันรื้อสร้างใหม่เป็นโบสถ์จัตุรมุขตามแบบส่วนกลางเมื่อปี พ.ศ. 2520

จากกรณีศึกษาทั้ง 7 หลังนี้ หากพิจารณาในแง่ของรูปแบบทางศิลปะและสถาปัตยกรรมที่ปรากฏทั้งจากภาพถ่ายโบราณในอดีต และจากหลักฐานรูปแบบที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน สามารถสรุปพัฒนาการความเข้มข้นทางศิลปะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดลาวล้านช้างที่ตั้งอยู่ในประเทศไทยได้เป็น 3 ระดับ คือ

1.) **กลุ่มวัดลาวล้านช้างที่คงรูปแบบดั้งเดิมและมีการใช้งานมาจนถึงปัจจุบัน** ได้แก่ วัดมหาธาตุ อ. เชียงคาน จ. เลย, วัดศรีคุณเมือง อ. เชียงคาน จ. เลย, วัดปะโค (อุดมสรรพผล) อ. เมือง จ.หนองคาย และวัดมโนภิรมย์ อ. ห้วยใหญ่ จ. มุกดาหาร

2.) **กลุ่มวัดลาวล้านช้างที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบแต่ยังมีลักษณะศิลปะแบบลาวล้านช้างหลงเหลืออยู่** ได้แก่ วัดกลางมิ่งเมือง อ. เมือง จ. ร้อยเอ็ด

3.) **กลุ่มวัดลาวล้านช้างที่ก่อสร้างใหม่ตามแบบส่วนกลาง** ได้แก่ วัดโพธิ์ชัย อ. เมือง จ. หนองคาย, วัดหลวง จ. อุบลราชธานี

ลักษณะทางศิลปะสถาปัตยกรรมของโบสถ์-วิหารล้านช้างที่ทำการศึกษา

1. สิมวัดมหาธาตุ อ. เชียงคาน จ. เลย

(สร้าง พ.ศ. 2197 สมัยพระศรีอริยราชด อ่างตามสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน)

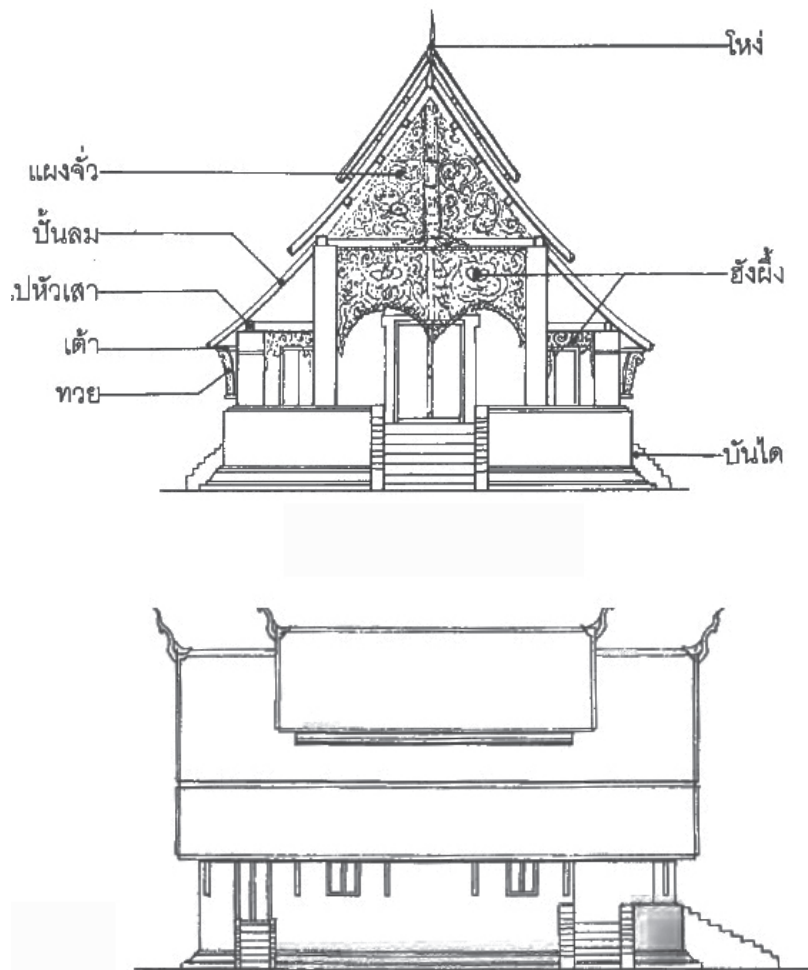

ภาพที่ 5 แสดงรูปด้านหน้าของสิมวัดมหาธาตุ เชียงคาน

แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความยาว 5 ช่วงเสา มีประตูทางเข้าด้านหน้า 3 ทาง แบ่งพื้นที่ออกเป็นสองโถงด้านหน้า พื้นที่ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย (หลวงพ่อกุใหญ่) และใช้เป็นพื้นที่สำหรับประกอบพิธีสงฆ์ ซึ่งมีขนาดพอเหมาะกับการทำสังฆกรรมเท่านั้น โดยปกติลิมหรือโบสถ์ตามความเชื่อชาวลาวแต่เดิม จะไม่ให้ฆราวาสเข้าไปใช้พื้นที่ภายในเหมือนวิหาร จึงไม่จำเป็นต้องมีขนาดใหญ่เพื่อรองรับชาวบ้าน ประกอบกับการต้องการความสงบ จึงทำให้หน้าต่ามีจำนวนน้อย (มีเพียง 2 ช่อง) และมีขนาดเล็กมาก

รูปทรงและการซ้อนชั้นหลังคา

รูปทรงเมื่อก่อขึ้นมาจากแผนผังนั้น ไม่สูงใหญ่นัก คือสูงกว่าคนปกติเพียงเล็กน้อย (2-3 เมตร โดยประมาณ) มีการซ้อนหลังคา 3 ชั้น แต่มีเพียง 2 ตับ โดยหลังคาชั้นบนสุดมีลักษณะการซ้อนที่ต่างไปจากแบบล้านนา และแบบอยุธยา กล่าวคือเป็นการซ้อนหลังคาผืนเล็กเหนือผืนใหญ่อีกชั้นหนึ่ง

ภาพที่ 6 แสดงรูปด้านหน้าและรูปด้านข้างของสิมวัดมหาธาตุ เชียงคาน (ที่มา : วสันต์ ยอดอ้อม, การศึกษาลักษณะรูปแบบสิมพื้นถิ่นในเขตภาคอีสานตอนบน, กรุงเทพฯ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.)

องค์ประกอบการประดับตกแต่ง

องค์ประกอบที่น่าสนใจ ได้แก่ “สีหน้า” (หน้าบัน) “โก่งคิ้ว” (วงฝั้วในภาษากลาง) และคันทวยแบบล้านช้างที่เรียกว่า “แขนนาง” และคันทวยแบบ “ตัวนาค”

“สีหน้า” หรือ หน้าบัน ทำด้วยไม้แกะสลักเป็นลวดลายพรรณพฤกษา หรือลายเถาไม้เลื้อย และลายก้านขด มีลักษณะพลิ้วไหว มีความสมมาตรซ้ายและขวาเท่ากัน

“โก่งคิ้ว” หรือ “ฮ้างผึ่ง” มีลักษณะโดดเด่นคือมีเส้นที่โก่งโค้ง จึงเรียกว่า โก่งคิ้ว เป็นลายพญานาคฝั่งละ 2 ตัว ขดและพันกันไปมา

หางหงส์ ทำเป็นรูปกนกหัวม้วน

คันทวย มีทั้งแบบ “แขนนาง” และ คันทวยแบบ “ตัวนาค”

นอกจากนี้ ยังมี “โง” หรือ “โหง่ว” แบบล้านช้างประดับยอดจั่วเช่นเดียวกับหลังอื่น

ภาพที่ 7 แสดงองค์ประกอบการประดับตกแต่ง
(หน้าบัน โก่งคิ้ว และคันทวยแบบ “แขนนาง”) ของสิมวัดมหาธาตุ เชียงคาน

2. วิหารวัดมโนภิรมย์ อ. หวานใหญ่ จ. มุกดาหาร

(สร้าง พ.ศ. 2299 โดยช่างหลวงจากเวียงจันทน์)

ภาพที่ 8 แสดงด้านหน้า ของวิหารวัดมโนภิรมย์ จ. มุกดาหาร (ที่มา : รัฐศ มูลวงศ์)

แผนผังและการใช้พื้นที่

แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบ่งพื้นที่ออกเป็นโถงหน้า และพื้นที่ภายในสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ แต่เนื่องจากเป็นวิหารจึงมีพื้นที่ภายในที่กว้างขวางกว่าลิมสำหรับรองรับชาวบ้านเข้าไปใช้พื้นที่ภายใน และต้องการการระบายอากาศและแสงสว่างมากกว่าจึงมีหน้าต่างมากกว่าลิม คือ มีทุกช่วงเสา นอกจากนี้ยังมีช่องลมอยู่ที่ผนังเหนือหน้าต่างอีกด้วย ส่วนประตูทางเข้าออกนั้น นอกจากจะมีด้านหน้าแล้ว ในห้องสุดท้ายของวิหาร ยังมีประตูฝั่งซ้ายและฝั่งขวาเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ขึ้นลงในทางนี้แยกกันกับฆราวาส

รูปทรงและการซ้อนชั้นหลังคา

เนื่องจากแผนผังมีขนาดใหญ่กว่าลิม เมื่อขึ้นรูปผนังขึ้นมาแล้ว ทำให้รูปทรงมีขนาดสูงใหญ่กว่าสัดส่วนคนปกติค่อนข้างมาก (4-5 เมตร) ส่วนหลังคานั้นกลับทำเรียบง่ายเป็นผืนเดียวกัน ไม่มีการซ้อนชั้นหลังคา

ภาพที่ 9 แสดงด้านข้าง ของวิหารวัดมโนภิรมย์ จ. มุกดาหาร (ที่มา : รัชยศ มูลวงศ์)

องค์ประกอบารประดับตกแต่ง

วิหารหลังนี้มีองค์ประกอบที่น่าสนใจ ได้แก่ “โก่งคิ้ว” (รวงผึ้ง), “แขนนาง” (คันทวย) ชุ่มประตู่ และบัวหัวเสา “โก่งคิ้ว” หรือ รวงผึ้ง มีลักษณะโดดเด่น คือ มีเส้นที่โก่งโค้ง จึงเรียกว่า โก่งคิ้ว เป็นลายพญานาคฝั่งละ 2 ตัว ขดและพันกันไปมา

คันทวยเป็นแบบ “แขนนาง” มีขนาดใหญ่เนื่องจากผนังค่อนข้างสูง

ชุ่มประตู่และบัวหัวเสา เป็นฝีมือช่างเวียงจันทร์ บางแห่งก็ว่าเป็นฝีมือของช่างญวน ซึ่งผู้เขียนจะได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

ภาพที่ 10 แสดงปูนปั้นชุ่มประตู่ และปูนปั้นบัวหัวเสา ของวิหารวัดมโนภิรมย์ จ. มุกดาหาร
(ที่มา : รัฐยศ มูลวงศ์)

ภาพที่ 11 แสดงโก่งคู้แกะสลัก และคันทวยแขนางของวิหารวัดมโนภิรมย์ จ. มุกดาหาร
(ที่มา : รัฐยศ มูลวงศ์)

3. สิมวัดศรีคุณเมือง อ. เชียงคาน จ. เลย

(สร้าง พ.ศ. 2380 สมัยพระเจ้าอนุพนาศ หรืออนุพินาท)

ภาพที่ 12 แสดงภาพถ่ายโบราณของสิมวัดศรีคุณเมือง จ. เลย
(ที่มา : คุณณัฐพล ตันมิ่ง, ภาพเก่าเล่าเรื่องเมืองเชียงคาน, 2542)

แผนผังและการใช้พื้นที่

แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วนโรงหน้า และพื้นที่ภายในสำหรับทำสังฆกรรม โดยจะไม่ให้ฆราวาสเข้าไปใช้พื้นที่ภายใน จึงไม่จำเป็นต้องรองรับชาวบ้านจำนวนมากมาย ส่วนหน้าตานั้นมีขนาดเล็กมาก คล้ายกับที่วัดมหาธาตุ แต่หลังนี้มีหน้าต่างทุกช่วงเสา

รูปทรงและการซ้อนชั้นหลังคา

รูปทรงอาคารโดยรวมค่อนข้างเตี้ย สังเกตที่ชายคาชั้นล่างสุดที่ตกลงต่ำมาก การซ้อนชั้นหลังคาดูผิวเผินคล้ายการซ้อนแบบล้านนา แต่ต่างกันที่หลังคาในดับสุดท้าย (ล่างสุด) ที่ยาวต่อเนื่องไปถึงหลังคาด้านหลัง ทำให้หลายคนเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าสิมหลังนี้เป็นทรงล้านนา โดยจะเห็นว่าในหนังสือท่องเที่ยวเชียงคานหลายเล่มให้ข้อมูลว่าเป็นโบสถ์แบบล้านนาซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้

ภาพที่ 13 แสดงรูปทรงของสิมวัดศรีคุณเมือง จ. เลย

องค์ประกอบการประดับตกแต่ง

“ลีหน้า” หรือ หน้าบัน ทำด้วยไม้แกะสลักเป็นลวดลายพรรณพฤกษา และลายก้านขด มีลักษณะพลิ้วไหว มีความสมมาตรซ้ายและขวาเท่ากัน

“โก่งคิ้ว” หรือ รวงผึ้ง มีลักษณะโดดเด่นคือมีเส้นที่โก่งโค้ง จึงเรียกว่า โก่งคิ้ว เป็นลายพญานาคฝั่งละ 2 ตัว ขดและพันกันไปมา

คันทวยเป็นแบบอิทธิพลภาคกลาง

“อุโบแด่ม” เขียนที่ผนังด้านหน้าलिम เป็นเรื่องราวพุทธประวัติ

ภาพที่ 14 แสดงหน้าบัน โก่งคิ้วและทางหงส์ ของสิมวัดศรีคุณเมือง จ. เลย
(ที่มา : คุณณัฐพล ตันมิ่ง, ภาพเก่าเล่าเรื่องเมืองเชียงคาน, 2542)

4. สิมวัดกลางมิ่งเมือง อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด

(สันนิษฐานว่าสร้างก่อนตั้งเมืองร้อยเอ็ด ช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2504 เปลี่ยนทรงหลังคาใหม่ ดังปรากฏในปัจจุบัน)

ภาพที่ 15 แสดงภาพด้านหน้าเปรียบเทียบระหว่างสิมเก่า (ที่มา : สุวิทย์ จิระมณี, สิมพื้นถิ่นภาคอีสานตอนกลาง, กรุงเทพฯ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.) และสิมในปัจจุบันของวัดกลางมิ่งเมือง จ. ร้อยเอ็ด